

Kyrkorum, församlingssyn och liturgi i Växjö domkyrka

JOHAN UNGER

I en saluhall handlar man mat och byggnaden är uppbyggd kring detta ändamål. I en restaurang äter man och lokalen är formad efter det. På en fotbollsplan spelar man fotboll och den är strukturerad efter det. Liksom lokalerna är avpassade efter sina ändamål, så anpassas vårt beteende och våra attityder till den plats vi befinner oss på. När vi går in i en saluhall aktualiseras ett köpbeteende, när vi går in i en restaurang aktualiseras ett måltidsbeteende. På en fotbollsplan följer vi reglerna för fotboll. Mot rummet svarar ett visst beteende, ja, en hel beteenderepertoar. Byggnaderna och rummen kan variera i mycket hög grad liksom beteendena, men det finns ändå ett gemensamt grundmönster, som har med ändamålet att göra. En saluhall, en restaurang och en fotbollsplan kan inte se ut hur som helst. De har alla olika idéer, som formar den.

På ett liknande sätt förhåller det sig med kyrkorummet, det har också sitt ändamål och sin beteenderepertoar. Ändamålet är att församlingen skall fira gudstjänst. Eller för att formulera det lite mer ospecifikt: menigheten skall möta den som den gudomligt uppfattade Andre, Gud. Byggnaden och rummet är avpassat för församlingen, den Andre och för mötet dem emellan.

Om det förhåller sig så, och det vill jag hävda, då borde byggnaden och rummet formas av tre teologiska huvudkoncept: av den gudomlige Andre, av församlingen och av formerna för mötet (gudstjänsterna, liturgierna). Liturgierna och riterna är kyrkorummets interaktionsmönster, beteenderepertoarer.

Min huvudtes är därför: Kyrkobyggnaden är explicit eller implicit teologiskt formad efter synen på församlingen, gudstjänsten och Gud. Kyrkan är sin tids arkitektoniska och konstnärliga uttryck för församling, gudstjänst och gudstro. Kyrkorummet är en sakral scenografi, ett symboliskt rum. Kyrkobyggnaden med sina rum återspeglar en teologi. Kyrkobyggnad och

kyrkorum fungerar som en teolog som medverkar till att tolka det som händer där likaväl som skrivna texter gör det.

På vilket sätt kan då Växjö domkyrka säga något om vad en församling är?

Kyrkorummet

– ett Guds hus eller församlingens sal?

Vad finns det då i domkyrkans historia, arkitektur och konst som uttrycker församlingsmedvetande? Låt mig antyda några tolkningar.

Som en mötesplats mellan församlingen och Gud är domkyrkans ena funktion att vara ett tecken på att den gudomlige Andre är där och kyrkan är en form för detta tecken. Kyrkobyggnaden har därför kallats ett Guds hus, för att Gud uppfattas vara där. Denna syn kan kallas tempeltraditionen. Jerusalems tempel liksom Noaks ark, tabernaklet, Hesekiels vision av det nya templet och Uppenbarelsebokens Nya Jerusalem har varit formativa mönster för kyrkobyggnader genom historien.¹ Vi återkommer till detta senare. Det är en allmänkyrklig syn.

Laurentius Petri var i sin kyrkoordning 1571 emot att kalla kyrkobyggnaden Guds hus. Det är den kristna församlingen som är Guds hus hävdade han.² Jag skulle vilja invända att bara för att man med biblisk referens kallar församlingen för Guds hus, så utesluter detta inte att man också kallar kyrkobyggnaden med andra bibliska referenser för Guds hus. Detta är i alla fall logiskt om man, som vi i vår huvudtes, hävdar att kyrkobyggnaden är ett arkitektoniskt uttryck för församlingens mötesplats med Gud. 1686 år kyrkolag återtog termen Guds hus som beteckning på kyrkobyggnaden.

Jag skulle dock närmare bestämt vilja specificera altarrummet, koret med sina centrala gudssymboler som Guds hus. Gud handlar vid altaret, där nattvarden firas, talar vid ambon, predikstolen, där Bibeln läses och utläggs. Gud är visserligen allestädes närvarande, enligt en samfällid teologisk tradition. Men kyrkobyggnaden med koret är huvudplatsen där menigheten möter Gud och blir en liturgisk församling.

Laurentius Petri menade i kyrkoordningen 1571 att kyrkobyggnaden är ett »almenneligh Hws»³ och inte ett »Gudz hws.»⁴ Växjö domkyrka som fanns till under sina första femhundra år under medeltiden kan sägas stå i tempeltradition. Man lätt iakttar tre olika delar i kyrkorummet: koret, lång-

huset och västpartiet. Eftersom församlingen samlas i långhuset är det rimligt att kalla det församlingens sal.

Kyrkobyggnadens andra funktion är att vara församlingens hus, eftersom församlingen är en av de två parter som möts i byggnaden.

Församlingen har olika hus

Den liturgiska församlingen är dock bara en av fyra församlingar som kyrkan har manifesterat sig i.

Därför har församlingen också andra hus än kyrkan. Den kan manifestera sig som en diakonal församling. Den diakonala församlingens hus är vårdinrättningen, helgeandshus, sedan hospital och fattigstuga som huset kallades i gamla tider. I Växjö låg helgeandshuset och senare hospitalet sydost om domkyrkan och utvecklades till St. Sigfrids sjukhus och flyttade ännu längre åt sydost. Idag har Sigfridsområdet psykiatriska avdelningar. Vid 1500-talets början var hospitalets omslutning större än stadens.⁵ Luther betonade att alla var kallade som kristna att tjäna sin nästa i den syssla man hade – det allmänna diakonatet kan man väl kalla det, i analogi med det allmänna prästadömet. Men det hindrade inte att det genom kyrkans historia också utvecklades särskilda diakonala institutioner. Med tiden sekulariserades de och då blev de en angelägenhet för alla oberoende av tro och blev expanderande kommunala välfärdsinstitutioner. Nutida exempel på sådana är vårdcentraler, sjukhus, servicehem, etc. Stadsmissionerna och familjerådgivningsbyråerna kan ses som några av vår tids uttryck för den diakonala församlingens kyrkliga institutioner med sina hus. I Växjö finns många diakoner, även en familjerådgivningsbyrå, Öppna dörren och RIA samt 6 arbetskretsar med många medlemmar som verkar för internationell diakoni.

Den diakonala församlingen var vårdssamhällets moder.

Ett annat av församlingens hus var skolan. I Växjö låg en av dem norr om domkyrkan. I slutet av 1700-talet fick Växjö även en skola för »stadens fattigaste» genom en donation, den förstärktes av domprosten Sjögren i början av 1800 och hade över 100 elever.⁶ Den speglar den lärande församlingen, som berättar den bibliska historien, som lär in och lär ut. Kyrkskolorna utvecklades med tiden till allmänna skolor av samma skäl som de diakonala institutionerna och har expanderat enormt. Vår tids kyrkliga uttryck för den lärande församlingen är predikan, dop- och vigselgenom-

gångarna, konfirmandundervisningen, olika studiegrupper och den kyrkliga opinionsbildningen och dialogen i skilda samhälls- och livsåskådningsfrågor i församlingarna, på arbetsplatserna och i media. Kristna förskolor och skolor blir också vanligare i det post-moderna pluralistiska samhället.

Den lärande församlingen var kunskapssamhällets moder.

Den fjärde formen församlingen tar sig är den beslutande församlingen, församlingen som organisation. Formerna för beslut och styrning har växlat genom tiderna som de andra formerna församlingen tagit sig. Men typiskt för Svenska kyrkans utveckling är den starka folkstyrelsen i kombination med den klerikala ämbetsförvaltningen. Församlingsstyrelsen var demokratins och kommunens moder.

Det har utbildats en slags svenskkyrklig modell med vigningstjänsten, biskop, präst och diakon, och det valda lekfolket i samverkan, den dubbla ansvarslinjen.⁷ Med det menas att de vigda tjänarna får sitt mandat genom kallelse och vigning och de redovisar det inför domkapitel och biskop, som kallat och vigt dem till ämbetsbärare. De valda lekfolket får sitt mandat genom val av de församlingstillhöriga och de är ansvariga inför sina väljare. Att församlingen består av myndiga medlemmar är en viktig del av församlingsynen i Svenska kyrkan och därmed i Växjö domkyrkoförsamling. Prästgård med sätesstuga och pastorsexpedition, sockenstuga och kyrkans hus är och har varit platser för församlingen som styrelse. I Växjö var domkyrkans kor en tid platsen för sockenstämmans förhandlingar.⁸ Från början skiljde man inte mellan kyrkliga och kommunala angelägenheter och församlingar. Det slog igenom ordentligt med kommunallagstiftningen 1862. Socken blev församling och kommun – en utveckling av den kyrkliga beslutande församlingen.

Den *liturgiska* församlingen, den *diakonala* församlingen, den *lärande* församlingen och den *beslutande* församlingen är de fyra former som gudsfolket, den allmänliga kyrkan synliggör sig i lokalt. Församlingens olika hus speglar en församlingssyn.

Hur Växjö kristnades

Växjötrakten är ett exempel på detta. Området kristnades enligt traditionen av St. Sigfrid på 1000-talet.⁹ Hur det nu än är med legenden om Sigfrid – den synes vara från 1200-talet och ett inlägg i den tidens regionalpolitiska debatt om var biskopssätena skulle placeras – så kristnades Värebygdens av

den dåtida katolska kyrkan. Företrädare för den tidens allmänliga kyrka bildade tillsammans med några av den tidens värendsbor en kristen församling. Den dåtida katolska kyrkans företrädare, som var ämbetsbärare, förmedlade ordet och sakramenten. Människor kom till gudstjänst, kom till tro, döptes och mottog andra nådemedel. Så uppstod och utvecklades en kristen församling i Växjö.

På frågan om församlingarna bildar kyrka eller kyrkan bildar församlingar, så kan vi för Växjös del svara att kyrkan – den allmänliga kyrkan – konstituerade Växjö församling i samverkan med de värendsbor, som bejakade kyrkans tro och ordning. Församlingen bildade således enligt denna syn inte sig själv, utan värendsbor i förening med den allmänliga kyrkans företrädare konstituerade Växjö församling. Det är en viktig aspekt av församlingssynen att man uppfattar sig som en del av den allmänliga kyrkan.

Man kan säga att den allmänliga kyrkan manifesterar sig i Växjö församling. Den hade samma koinonia (gudsgemenskap) med den gudomlige Andre och det är samma »kyrkoordning», som förenar den allmänliga kyrkans församlingar med varandra. Den apostoliska traditionen med tron och bekännelsen, bönerna och sakramenten, Bibeln, vinningstjänsten och lekmanansvaret är synliga tecken och medel för enheten inom kyrkan.

Vi säger ibland med rätta att Svenska kyrkan har en episkopal struktur. Biskopen är en länk och ett enande band mellan stiftets församlingar, mellan stiftet och den nationella och universella kyrkan med det apostoliska arvet.¹⁰

Svenska kyrkans internationella struktur är mycket svagt utvecklad om man jämför med den regionala och nationella nivån. Den internationella gemenskapen tar sig uttryck genom den inspiration som man får genom media och personliga besök och genom engagemang i Svenska kyrkan i utlandet, Svenska kyrkans mission och Lutherhjälpen. I domkyrkan beds regelbundet »din heliga kristna kyrka»¹¹ och särskilt för kyrkorna i Borgå-gemenskapen och för vänstiftet i Oxford och i Pommern.

Enligt den kongregationalistiska församlingssynen konstitueras församlingen av de troende och församlingarna bildar tillsammans kyrka. Den uppfattningen är inte förenlig med Växjö domkyrkas historia.

Först byggdes en kyrka i Växjö på 1000-talet och sedan inte långt ifrån den en skola, belagd genom ett testamente 1341, och ett helgeandshus,

belagt genom ett testamente 1318. Inga lämningar finns dock som informerar oss om deras riktiga ålder.

Med reformationen fortsatte samma syn på den kristna församlingen i dess fyra former: den liturgiska, den diakonala, den lärande och den beslutande. Det framgår av Kyrkoordningen 1571, där Laurentius Petri utformat normer för gudstjänsterna, skolorna, hospital/sjukstugor och präster och biskopar. 1686 års kyrkolag förde vidare samma fyrfaldiga syn på församlingen – dock med betoning på den lärande församlingen. Församlingsborna kallades för åhörarna och prästen för läraren.

Det är viktigt att dessa fyra former som församlingen tar sig balanserar varandra. Det är uppenbart i det begynnande 2000-talet att Svenska kyrkans diakonala och pedagogiska strukturer är underdimensionerade i förhållande till den liturgiska och den beslutande/förvaltande.

Församlingen i kyrkorummet är således bara en form som församlingen tar sig, men det är den vi skall uppmärksamma mer nu. Hur gestaltas då föreställningen om den gudomlige Andre i Växjö katedralen?

Kyrkorummets gudssymboler

Växjö domkyrka är orienterad åt öster liksom så många andra kyrkor. Det beror på att solen, det fysiska ljuset, som går upp i öster, är en symbol för Gud¹². Att vända sig mot öster, det är en symbolisk hänvändelse åt Gud. När man vänder sig från mörkret och döden i väster¹³, motsatsen och motbilden till ljuset och livet i öster, och riktar sig mot Gud, då börjar eller förnyar man livsvandringen mot Gudsriket, som kyrkogången symboliserar. Denna via sacra börjar med dopet i väster och leder till altaret i öster. Det är en av domkyrkans grundläggande teologiska tankar och arkitektoniska strukturer.

Växjö domkyrkas altarskåp i öster har många gudssymboler och scener från Bibeln, gestaltade av glaskonstnären Bertil Wallien 2002. Förutom ljuset i öster, förmedlas Faderssymbolen i Treenigheten av den stora solen, som återfinns bakom korset i skåpets tredje våning. Både ljuset och cirkeln bildar solen och är bilder för Gud Fader. En duva, en klassisk bild för Anden, flyger från höger sida i altarskåpets överstycke in mot mitten.

Kristusbilderna i altarskåpet är andra viktiga gudssymboler. Mest centrala är förstås Jesus på korset, vars stam reser sig genom hela skåpet, och

Altarskåpet »Fiat Lux» – Från mörker till ljus, Bertil Vallien, 2002.
Foto Roy Himsel.

Högmässa i Växjö domkyrka med Jan Brazdas altare, Bertil Valliens altarskåp och Jan Brazdas korfönster i fonden. Foto Roy Himsel.

Åtta scener ur Nya testamentet på altarskåpets norra sida.
Foto Roy Himself.

Åtta scener ur Gamla testamentet på altarskåpets södra sida.
Foto Roy Himself.

Sex av de tolv apostlarna på altarskåpets södra port.
Judas längst till höger. Foto Roy Himsel.

den Uppståndne. På altarskåpets överstycke ser man den uppståndne Kristus i form av ett ansikte som lämnar graven och spränger den försegling som sattes på det dit rullade stenblocket.

Det nyfödda Jesusbarnet vilar i sin mors famn som en person bland andra personer i raden på skåpets norra sida. Där finns även flera andra scener ur Jesu liv. Den gudomlige Andre framträder således i många bilder. Den treenige Gudens bilder är omgivna av gudsfolket i fyra slags bildsviter. Ett bildkomplex utgörs av åtta scener ur Gamla testamentet på altarskåpets södra sidan och åtta scener ur Nya testamentet på motsvarande norra sida. Personerna i dessa bildberättelser representerar det gamla och nya testamentets gudsfolk. Bilderna är utförda i sexton glasblock, som tillsammans bildar murarna i den heliga staden Jerusalem. Jerusalem var i Gamla testamentet en av bilderna för Israels folk, gudsfolket. I kyrkans tradition blev Jerusalem en av bilderna för kyrkan, det nya gudsfolket. » Jerusalem, höj upp din röst», Sv. psalm 106.

Den andra bildsviten är de tolv lärjungarna på altarskåpsdörrarnas insidor, sex på vardera. De tolv apostlarna bildar mot bakgrund av Israels tolv stammar det nya gudsfolket med dess grund: gemenskapen med Jesus. I nedre delen av altarskåpsdörrarna insida finns en mängd prickar. De representerar alla okända medlemmar i gudsfolket. Längst ned i altarskåpet, mitt under korsets fot finns Adams och Evas grav. Den består av en dödskalle, som ligger på en tegelsten, där hålen i den representerar alla andra döda. Dödsrikets mörker och eld anar vi runt korsets fot.¹⁴ Altarskåpet är således uppbyggt i tre våningar: *underjorden* med Adams och Evas grav, *jorden* med den heliga staden Jerusalem och *himlen* med solen.

Enligt Svenska kyrkans tradition är altaret det viktigaste liturgiska föremålet i kyrkorummets östra del. Det är den avgörande gudssymbolen i en kyrka. I domkyrkan blir altarskåpet med sina former och bilder ett rum med altaret i mitten. Detta altarrum samspelar med långhuset och de som är församlade där. Det samspelet är liturgin.

När altarskåpets portar är öppna – de stängs på skärtorsdagens kväll och öppnas vid påsknattsmässan – ser skåpet ut som en välkomnande famn. På dörrarnas insida avbildas nattvardsbrödet och kalken. Den korfäste och uppståndne Kristus med Fadern och Anden tillsammans med gudsfolket i gamla och nya testamentet inbjuder till eukaristin.

Konsten blir en del av liturgiins åminnelse (anamnes)¹⁵ och bön om Anden (epikles).

Förutom i koret finns bilder av »personerna » i Treenigheten även på andra platser i kyrkorummet. I kyrkans ingång finns det ett par glasdörrar som symboliskt skildrar de sex skapelsedagarna och Skaparen framställs även här som ljuset och som en sol. Denna bildsvit av Irene Jartz förmedlar skapelsemotivet. Den kan tolkas som att församlingsborna är »först mänskliga och kristna sen.» I överstycket på gången in i kyrkorummet från vapenhuset finns en bild av Kristus pantokrator av Kajsa Mattas i stuckatur från 1995. Bakom Kristusgestalten anar man en dörr, som anspelar på Joh. 10:9: »Jag är dörren.»

Konsten i Växjö domkyrka har den estetiska funktionen att pryda, den pedagogiska funktionen att lära, den scenografiska funktionen att förtydliga och förstärka riterna, de liturgiska funktionerna att synliggöra och hylla den som gudomligt uppfattade Andre.¹⁶

Dessa liturgiska funktioner har också ikonerna i Östkyrkan. Under de senaste årtiondena har det vuxit fram ett stort intresse för dem. Många ikoner finns numera i svenska kyrkor. Är det reformationens betoning av bildernas uppgifter att » att lära och pryda,»¹⁷ som väckt ett behov av en annan bildsyn?

Kyrkorummet har utvecklat kyrkomusiken

Även kyrkomusiken kan ha ett slags symbolisk karaktär. Med det menar jag att kyrkomusiken kan ha en performativ funktion.¹⁸ När många människor hör organisten utföra (perform) ett orgelstycke, så skapas en sakral stämning för dem. Orgeln och orgelmusiken är så förbundna med kyrkorummet att de associeras med den religiösa sfären. Själva det musikaliska utförandet konstituerar en sakral verklighet. Kyrkorum och kyrkomusik förstärker ömsesidigt varandra. Andra exempel är när man sjunger »Bereden väg för Herren», Sv. psalm 103, då är – blir – det adventstid. När man hör »Stilla natt», Sv. psalm 114, då är – blir – det jultid. På andra tider »passar» inte dessa psalmer. Kyrkorummet och den liturgiska situationen (kyrkoåret och gudstjänsterna) har tolkat och laddat sången. Sången och musiken tolkar och laddar i sin tur de liturgiska situationerna. Kyrkorummet och kyrkomusiken är teologer i symbios.

Kyrkorummet och liturgin som »tolkare» och »laddare» är kanske särskilt tydliga när det gäller musik som från början var »världslig» och sen använts i kyrkan och blivit religiös.

Att använda världslig musik hördes inte bara med blida öron. Påven Johannes XXII förbjöd denna »lättfärdighet» 1323,¹⁹ men utvecklingen kunde inte hejdas. Reformationen satte nya texter till »världsliga» melodier. Genom bra melodier kunde man sjunga in tron: »lära känna och prisä Skaparen.»²⁰

Kyrkomusiken i Växjö domkyrka har en estetisk uppgift: att klinga vackert, en scenografisk: att vara sakral (i motsats till att vara »världslig»), en pedagogisk: att sjunga in och ut texter förutom de liturgiska: att lovsjunga Gud och förmedla Guds närvaro i toner.

Svenska kyrkan har en mycket rik orgelskatt. I Växjö domkyrka finns en orgel från 1700-talet, en från 1800-talet och en från 1900-talet. Varje orgel för sig och alla tillsammans ljuder med en mångstämmighet som förmedlar skapelsens och den nya skapelsens mångsidighet.

Utvecklingen av orgeln med dess musik kan delvis ses som ett musikaliskt svar på kyrkorummets akustiska utveckling. Det är ingen tillfällighet att orgeln utvecklades i västerlandet med dess aristoteliska bejakelse av sinnevärliden med dess mångfald och med arkitekturens utveckling av »kyrkorummets ekosystem.»²¹ Kyrkorummet är musikens barnmorska. »Arkitektur och musik har en gemensam urgrund av religiösa motiv och syften, och de har i sin tur varit motivbildande för den europeiska vetenskapen,» skriver filosofen och idéhistorikern CH von Wright.²² Finns inte bland dessa religiösa motiv synen på kyrkan som mikrokosmos och som den nya skapelsen?

Före orgelns utveckling av sin polyfoni uppstod körsångens mångstämmighet. Båda stimulerades av kyrkorummets rymd, gudstjänsten och notskriften. Den tidiga kyrkan övertog sin sång – kyrkofäderna ansåg att instrument²³ var världsliga – från den judiska traditionen, som antagligen kom från hemmen och inte från synagogan.²⁴ Sången var från början enstämmig och sjöngs av klerkerna och församlingen tillsammans. När kyrkan blev officiellt tillåten av Konstantin 313 byggdes många stora kyrkor. I dem fick schola cantorum, dvs. kören sin plats i korpartiet. Musiken i koren blev mer omfattande och koren blev större. Skolade sångare fick en framskjuten plats i kyrkorummet och i liturgin. Det kom att passivisera församlingen, musiken blev för svår för den.²⁵ Den enstämmiga grego-

rianska sången, som bar fram orden och därför följde deras rytm, blev alltmer sofistikerad och kompletterades med tiden först med en stämma, sen med fler. Musikens ökande komplexitet gjorde att den blev en självständig konstform. Den var inte längre bara ordets tjänarinna.

Den reformatoriska rörelsen ville aktivera församlingen. Teologiskt betonades det allmänna prästadömet och musikaliskt utvecklades psalmsången. Växelsång mellan församling och kör har inte ovanlig. På 1600-talet brukades orgeln för att förstärka församlingssången liksom i vår tid.

Svenska kyrkan har en imponerande körtradition och musikverksamhet. I Växjö domkyrka som i andra domkyrkor var de första skolade sångarna prästerna i domkapitlet och sen domskolans gossar.²⁶ Hur gudstjänster och musik utformats i domkyrkan i äldre tid vet man inte mycket om. Man får väl förmoda att den i blygsam skala följde Europa i övrigt.

Nu finns det sju körer, som har en mycket bred repertoar och en bred samverkan med det musikaliska lokalsamhället. Klassisk och nutida sång och musik i olika genrer uppförs.

Första Advent med sina adventsgudstjänster och konserter tar halva adventstiden i anspråk. En första advent utan att Sigfridskören sjunger Otto Olssons Advent torde knappast vara möjlig. Gosskören sjunger på kvällen. Allemanskören som består av över 100 medlemmar har gjort andra adventskväll till en utsträckt första adventsgudstjänst med dess kända sånger. Advent har fått en speciell karaktär av »World Aids Day,» som högtidlighålls i domkyrkan sen något årtionde. Dansbandsledaren Ingmar Nordström har efter pension blivit en flitig saxofonist i domkyrkan och har fyra adventskonserter med organisterna Linda Andersson, som sjunger, och Yvonne Steen Ohlander som spelar orgel och piano.

Advent efterföljs av luciahögtider, som också samlar tusentals personer. Gymnasieskolornas musikklasser under David Newkumets ledning fyller domen med den traditionella luciamusiken i nya arrangemang. Domkyrkans barnkörer och flickkören Cecilia sjunger både i domen och på ett tjugotal ställen ute på stan.

Mycket julmusik av skilda arter och från olika tider ljuder sen. Domkyrkoorganisten Thomas Niklasson utför delar av Bachs Juloratorium eller Händels Messias med Oratoriekören och instrumentalister från Musica Vitae, som är stadens proffsorkester. Carolsgudstjänst på engelska sätter sin

musikaliska ton på julen. Skolor och olika universitetsutbildningar har sina avslutningar i domen. December med alla sina olika högtider torde ha en exceptionell musikalisk bredd och påverkar många människors uppfattning om vad jul är.

Nästa stora musiksatsning är på Palmsöndagen med någon passion eller annat liknande stort verk

På försommaren har sen flera år tillbaka stadens symfoniorkester spelat »Förklädd Gud» av Lars-Erik Larsson.

På senhösten dominerar Allhelgonahelgen och Alla själars dag. Då sätts något rekviem upp och ljusgudstjänster firas.

Vid ungdomsgudstjänsterna spelas samtida ungdomsmusik. Vid viginngarna är målet att alla tre orglarna skall ljuda tillsammans.

Lunchmusik erbjuds varje torsdag. Församlingens strävan efter samverkan kommer tydligt fram vid dem, då lokala musiker ofta medverkar. På sommaren finns ett sommarmusikprogram, där de flesta musikerna kommer från staden. Framförandet av »Förklädd Gud » är ett exempel på hur kyrkorummet kan tillföra något till tolkningen och laddningen av text och musik.

Kyrkomusikens betydelse för laddning både av kyrkorummet och av kyrkoåret med dess olika högtider torde vara svår att överskatta. Församlingen tar ett stort ansvar för att vidareföra ett rikt musikarv. Kyrkomusiken håller kontakt med människor, som inte i övrigt har så mycket beröring med församlingen och kyrkorummet.

Musikens former har utvecklats genom påverkan från den judiska traditionen, lokala musikseder och församlingsledningens ambitioner. Fruktar på detta träd är den gregorianska sången, polyfonin och den protestantiska koralen. Det liturgiska dramat började med en dramatisering av påskberättelsen²⁷, sedan följde andra bibelberättelser med kyrkorummet som scen. Ur det utvecklades musikformerna passionen, oratoriet, operan, operetten och musikalen, vilka med tiden skapade sina egna hus. Här som på andra områden var kyrkan förälder till en senare kulturutveckling.

I österlandet med den platonska idéläran och med en annan kyrkosyn har rummet, bilderna och sången en annan karaktär än i västerlandet. Östkyrkan accepterar musikaliskt bara den mänskliga rösten.²⁸

Kyrkorummet – en symbol för kosmos

Föreställningen om kyrkan som Guds hus kan man kalla tempelarvet.²⁹ Jerusalems tempel har bildat mönster för kyrkobyggandet.³⁰ Dock inte i någon direkt kopierande mening utan snarare som bärare av en ordning, en helig struktur med förgård, det heliga och det allra heligaste.

Josefos som var samtida med Jesus tolkade denna tredelade indelning av templet så att förgården var havet (dvs. kaosmakterna, underjorden), det heliga var jorden och det allra heligaste var himlen.³¹ Det är ett uttryck för att templet sågs som en avbild av kosmos.³²

I Östkyrkans kyrkorumsteologi finns denna tredelning.³³

Har detta tempelarv då påverkat utformningen av Växjö domkyrka? Är följande tolkning orimlig: altarrummet/koret är den symboliska platsen för gudsriket, himmelriket i kyrkorummets östra delen och underjorden, kyrkogården är det i den västra delen.

Kyrkorummets axialitet uttrycker de tre symboliska planen: himlen (altarrummet), jorden (långhuset, skeppet) och underjorden (kyrkogården).³⁴ Samma modell finns i kyrkans vertikalitet: under kyrkans golv ligger de döda, där var den första kyrkogården. Den representerar underjorden i bildlig mening. På kyrkans golv står de som lever och de företräder jorden. Kyrkans valv symboliserar himlavalvet och därmed himlen och himmelriket.

Dessa tre nivåer underjorden, jorden och himlen uttrycker en annan tredelad struktur hos kyrkan som gemenskap: den vilande kyrkan (de döda som vilar i väntan på uppståndelsen), den stridande kyrkan (de levande som kämpar trons goda kamp) och den triumferande kyrkan (den himmelska härskaran) som jublar inför Guds tron. Alla dessa tre nivåer finns i kyrkan som gemenskap och därmed i församlingen. Det är kyrkan som bildar församling och inte församlingen som bildar kyrka. Tar sig denna församlings-syn sig uttryck också i liturgin?

Vi återkommer till den frågan.

Kyrkan bildas lokalt i församlingen. Den är inte en grupp med samma tro eller en förening av likasinnade, det är den nya skapelsen i koinonia, communio med Gud. Det är en gemenskap som sträcker sig ned i underjorden (den vilande kyrkan), ut över jorden (den stridande kyrkan) och upp i himlen (den triumferande kyrkan). Församlingen och kyrkan är således en andlig gemenskap och inte i första hand en social grupp.

Dessa tre plan är en gammal mytisk beskrivning av kosmos. Kosmos har också andra bilder som format kyrkoarkitekturen. En av dem är de fyra väderstrecken: öster–väster, norr–söder.³⁵

En annan är de fyra elementen: eld och vatten, luft och jord.

»Öst och väst och syd och nord,
eld och vatten, luft och jord,
sjunger påskens psalmer», Sv. psalm 517.

Tidigare har öst–väst-orienteringen antytts. Norr var länge kvinno- sidan i kyrkorna och söder var manssidan. Livsträdet är också en kosmossymbol. Med sina rötter växer trädet i underjorden, med sin stam står det på jorden och med sin krona sträcker det upp mot himlen. Människokroppen är ytterligare en kosmossymbol. Huvudet är koret, bålen är mittskeppet och armarna är korsarmarna eller sidoskeppen.³⁶

Dessa tre bilder finns symboliskt stiliserade i korset. Väderstrecken återfinns i det liggande korset fyra delar. Livsträdet återspeglas i talet om korsstam. Människokroppen i korsarmarna.

Korset är kyrkobyggnadens grundform. I centralkyrkan, som är vanlig i öst, ger det likarmade korset en kvadratisk plan. Cirkeln, kupolen, som är en symbol för Gud och himmelriket, är inskriven i kvadraten, himmel och jord i förening. I väst, där långhusmodellen är vanlig, bestämmer det latinska korset planen. Det gör den också i Växjö domkyrka.

En biblisk bakgrund till föreställningen att hela skapelsen lovar Gud finner vi exempelvis i Psaltaren: »Lova Herren, alla hans verk,» Psalt. 103, 22 och »Allt som lever och andas skall prisa Herren, Psalt. 150:6. I Nya testamentet förmedlar Paulus kosmosmodellen med de tre nivåerna och allas tillbedjan:

»Därför har Gud upphöjt honom över allt annat och gett honom det namn som står över allas andra namn, för att alla knän skall böjas för Jesu namn, i himlen, på jorden och under jorden, och alla tungor bekänna att Jesus Kristus är herre, Gud fadern till ära » Fil. 2:9–11.

Även i 1 Petrusbrevet 3:19 ff. kan vi återfinna det tredelade kosmos med underjorden, jorden och himlen. Tanken att hela skapelsen tillber Gud återfinnes också hos Eusebios i hans tal vid invigningen av kyrkan i Tyros 314. Det är det första kända talet vid en kyrkoinvigning:

»Sådant är det stora templet som världens store skapare, Ordet, byggt i hela världen under solen och själv har han åstadkommit den andliga avbild på jorden av himlavalven där ovan för att hans fader skall bli ärad och vördad av hela skapelsen och de förnuftiga varelserna på jorden.»³⁷

Här möter också tanken på kyrkan som en avbild av det himmelska templet och den himmelska staden. Inspiration kommer sannolikt från Uppenbarelsebokens kapitel 4 med den himmelska gudstjänsten och den himmelska staden i kapitel 21.

Om kyrkorummet med dess konst kan ses som ett uttryck för synen på kyrkan och församlingen som består av tre olika nivåer, så gäller detta också musiken. Både orgeln och kören kan representera den himmelska och den jordiska församlingen. Men kan de även företräda underjorden?

Församlingens tre delar i den eukaristiska bönen

Förutom i Bibeln, i teologin, i arkitekturen, i konsten och i musiken uttrycks denna kosmiska kyrkosyn även i kyrkans liturgi? Låt oss se efter i den bön som anses vara den viktigaste: den eukaristiska bönen, där kyrkan som bedjande subjekt framträder tydligast.

Den trefaldiga synen kan vi ana i den romerska kanonbönen. I prefationens övergång till Sanctus står det:

»himlarna och himlarnas alla makter och de saliga serafim jublar i samfällid lovsång.

Låt även våra röster få förenas med deras, när vi ödmjukt bekänner dig och sjunger:»³⁸

Den samlade menigheten ber om att förenas med den himmelska härskarens lovsång. Den implicita tanken är att en sådan förening är en möjlig realitet. Föreställningen att änglarna deltar i lovsången till Gud framgår redan av Psaltaren 103:20, där det står: »Lova Herren, ni hans änglar...» Senare i kanonbönen står det:

»i gemenskap med [...] den ärorika, alltid rena jungfrun Maria [...] dina saliga apostlar och martyrer [...] och alla dina helgon.»³⁹

Den samlade menigheten ber om att få förenas med Maria, apostlarna och martyrerna och alla andra helgon. Församlingen är fler än bara de fysiskt församlade.

I Baseiosliturgins eukaristibön läser man:

»Låt oss alla, som får del av ett och samma bröd och en och samma bägare, förenas med varandra till en och samma Andes gemenskap, och låt ingen av oss ta emot din Smordes heliga kropp och blod till dom eller fördömelse, utan låt oss ta emot dem så att vi finner barmhärtighet och nåd tillsammans med alla de heliga som tiderna igenom behagat dig.»⁴⁰

Här gäller det alla heliga, dvs. alla kristna som ber, att de »förenas med varandra till en och samma Andes gemenskap...» Alla som tillhör gudsfolket i alla tider bildar en gemenskap och i den ber den bedjande fysiska menigheten om att få upptas. Den gemenskapen förverkligas genom »ett och samma bröd och en och samma bägare», dvs. genom Kristus, som är den som förenar »alla de heliga» genom tiderna till andlig kommunion med den fysiskt närvarande församlingen. Församlingsgemenskapen är ingen social gemenskap utan en andlig, en *communio*, en *koinonia*.

Finns denna syn på församlingen som består av den himmelska (triumferande), den jordiska (den stridande) och den vilande (underjordiska) kyrkan kvar i den liturgi som firas i Växjö domkyrka? Låt oss återkomma till den frågan, men först återgår vi till en rituell praxis i kyrkorummet.

Liturgin – fasväxling och interaktion

När de troende kommer in i kyrkorummet, i långhuset, skeppet, relaterar många till Gud genom att orientera sig åt öster, hälsa altaret med en bugin/nigning och kanske genom att göra ett korstecken. Man kanske tänder ett ljus, sätter sig ned, knäpper händerna, ber en bön.

Dessa riter kan ses som en fasväxling mellan profant och sakralt, kanske från diakonalt till liturgiskt. Det sker en omrelatering från att individen varit relaterad till andra människor, så relaterar sig nu individen genom riterna till den som gudomlige uppfattade Andre.

Klockringen kallar församlingsborna till kyrkan och samlar menigheten i långhuset, som är församlingens hus. När gudstjänsten börjar med den

första psalmen så konstituerar sig den liturgiska församlingen. Den blir ett kollektivt eller korporativt subjekt som relaterar sig till den som förstås som den helige Andre. En *communio*, en *koinonia* uppstår.

När gudstjänsten är slut sker en omväxling tillbaka från den liturgiska fasen till den diakonala. Den diakonala församlingen konstituerar sig igen. Denna växling mellan församlingens olika delstrukturer och roller, liturgisk, diakonal, lärande och beslutande, är central för en församling och för församlingsmedvetandet.

Bakom dessa delstrukturer finns helhetsstrukturen som är förbindelsen, enheten, gemenskapen, interaktionen mellan Gud och folket, trädet och grenarna, källan och de törstande, ljuset och lågorna, templet och stenarna, huvudet och kroppen med lemmarna, brudgummen och bruden, Skaparen och Eden (paradiset, trädgården), Noa och arken (skeppet), Herden och fåren, Mästaren (läraren, rabbinen) och lärjungarna, etc.

Samspelet, interaktionen är själva nerven i religionen och därför också i liturgin. Liturgin är således en växling mellan det mänskliga och det gudomliga ledet i relationen. Gud är subjekt (givare) och människan är objekt (mottagare) ena stunden, sen sker en växling, så att människan är subjekt (givare) och Gud objekt (mottagare). När Gud är subjekt och församlingen är objekt kallas interaktionen inom teologin för sakramentum. Då människan är subjekt och Gud objekt kallas det för sakrificium.⁴¹ Sakramentum i denna betydelse är exempelvis syndaförlåtelsen, bibelläsningar, predikan, nattvardens instiftelseord och gåvor, dopets ord och vatten samt välsignelsen. Sakrificium är exempelvis syndabekännelsen, trosbekännelsen, psalmer, tacksägelser, offertoriet, lovsånger och inte att förglömma »amen», det kontinuerliga samtycket.

Församlingssynen i högmässoliturgin

Återfinns den tredelade församlingssynen, den vilande, den kämpande och den triumferande kyrkan, i Svenska kyrkans nu gällande gudstjänstböcker som de brukas i Växjö domkyrka?

I nattvardsgudstjänsten som firas 4–5 gånger varje vecka brukas nästan alltid följande formulering av prefationens avslutning inför Sanctus:

»Därför vill vi med dina trogna i alla tider och med hela den himmelska härskaran prisa ditt namn och tillbedjande sjunga». ⁴²

Det är bara påskprefationen som saknar »hela den himmelska härskaran.» ⁴³

Den himmelska församlingen finns således med i nästan alla handbokens alternativ: »hela den himmelska härskaran.» Vilka som ingår i den behöver vi inte fördjupa oss i här.

Men det behöver vi göra med »dina trogna i alla tider.» Det kan tolkas på olika sätt. En rimlig tolkning är att orden avser alla kristna i alla tider och på alla platser. Det avser alla kristna i vår tid, men också alla troende i gången tid.

Då de från gången tid har dött fysiskt så tillhör de per definition »den vilande kyrkan.»

En del av de »trogna» var martyrerna och de kom direkt till himlen, Upp. 6:9, 7:13.

»De trogna» kan således referera dels till den »vilande kyrkan» dels till vissa medlemmar i den himmelska församlingen. De dödas närvaro i församlingen är dock mer implicit än explicit formulerad i kyrkohandboken. Prästen ber med den samlade menigheten: »Därför vill vi med dina trogna...» De närvarande ber att få förenas med, ansluta sig till några som redan ber, d.v.s. »de heligas samfund» Det finns en »osynlig församling» som tar upp de fysiskt församlades bön i sin gemenskap och därmed gör dem till en del av kyrkan. Kyrkan bildar församling. »Förenas vår bön med alla dina heligas böner och inneslut den i din Sons förbön för oss alla.» ⁴⁴ Kristus ses som den förenande personen.

Ser vi på nattvardsbönen och dess alternativ så är den himmelska och den jordiska kyrkan explicit nämnda:

» I väntan på att få se dig ansikte mot ansikte ber vi med hela din kyrka i himlen och på jorden.» ⁴⁵

I alternativ F kan prästen be: »Förenas oss, o Gud inbördes och med alla heliga i himmel och på jord.» ⁴⁶

Vilka är – »alla heliga [...] på jorden»? Jag tolkar det utifrån det kyrkorum som Växjö domkyrka är. Där finns gravar under kyrkogolvet och utan-

för kyrkans murar. De representerar de döda. De döda är en del av församlingen liksom gravarna är en del av kyrkorummet. De utgör den vilande kyrkan. Den kämpande kyrkan är den lokala liturgiska församlingen i andlig förening med andra lokala församlingar. Dessa ansluter sig till den triumferande kyrkan genom gudstjänstfirandet och i sista hand genom Kristus. »Den som tror på mig skall leva om han än dör,» Joh. 11:25. »Gud är inte en gud för döda, utan för levande, ty för honom är alla levande ,» Luk. 20:38. Dessa texter läses i domkyrkan vid begravningsgudstjänsterna. Den senare också regelbundet vid Alla själars dag. Den söndagen är en dag just för att framhäva att de döda är en del av kyrkan. En av dagens böner lyder: »Gud, som omsluter både levande och döda»⁴⁷ De döda kan således tolkas som en del av den andliga församlingen.

Församlingen innesluter skapelsen

Består församlingen bara av människor, döda, levande och förhärligade, eller består den också av hela skapelsen, kosmos? Psaltaren, Paulus och Eusebios menar, som vi sett ovan, att allt skapat prisar Gud. Skall det bara uppfattas eskatologiskt eller också ecklesiologiskt?

Hur dessa texter än skall tolkas, så kan man fråga sig om Växjö domkyrka som symboliskt rum medverkar till en sådan tolkning?

Vid domkyrkans ingång i väst finns det ett par innerdörrar i glas av Irene Jartz 1996, som antytts ovan. De symboliserar de sex skapelsedagarna och Skaparen över dem i formen av en sol. Att gå in genom kyrkans glasdörrar kan tolkas som att symboliskt gå in i skapelsen. Det är att aktualisera att man tillhör skapelsen och Skaparen. När besökaren kommer in i långhuset, så finns de fyra elementen i de fyra hörnen i form av fyra skulpturer. I sydväst finns Livets källa (vattnet), i nordväst Ljusträdet (elden), i sydost över körläktaren svävar en sky av lampor (som kan tolkas som molnstoden om dagen och eldstoden om natten; dvs. luften) och i nordväst några pelare som representerar jorden med vinrankor, fåglar och barn. De fyra elementen är en klassisk symbol för hela skapelsen. Tidigare har vi hänvisat också till andra kosmosymboler.

Brukas också texter som uttrycker skapelsetanken?

Nattvardsbönen G i handboken lyder:

»(Ja,) Helig är du, Herre. Hela skapelsen lovar dig.»⁴⁸

Hela skapelsen betraktas som den liturgiska, den lovprisande församlingen.

Jan Arvid Hellström, Växjö stifts biskop 1991–94, gjorde tillsammans med dansbandsmusikern Bert Månson en mässa som kallas »Människan och Skapelsen,» som domkyrkoförsamlingen firat nästan varje år sen 1993. En av sångerna börjar.

»Nu sjunger hela skapelsen ditt pris...»⁴⁹

Den svenska psalmboken, som tillhör Svenska kyrkans antagna böcker och är normerande för Svenska kyrkan, innehåller flera psalmer med skapelsen som subjekt i lovsången.

»Hela jorden, hav och land, ärar, Fader vår, ditt namn», Sv. psalm 1:1

» Hela världen fröjdes Herran», Sv. psalm 4:1

»Allt vad liv och anda har; skynda dig och redo var: sjung med kraft och glädligt mod. Halleluja! Gud är god,», Sv. psalm 6:4

Den nu praktiserade kyrkohandboken från 1986, fastställd av kyrkomötet 1987, är i hög grad inspirerad av det s.k. Limadokumentet från 1982, »Dop, Nattvard, Ämbete.» Av detta framgår i beskrivningen av eukaristin att församlingen är hela skapelsen eller i alla fall en företrädare för hela skapelsen. Tre gånger framhäver Lima-texten att »kyrkan talar å hela skapelsens vägnar.»⁵⁰

»Ty den värld Gud har försonat är närvarande vid varje nattvardsfirande: i bröd och vin, i de troende och i de böner de frambar för sig och för alla människor.»⁵¹

Brödet och vinet får representera hela kosmos. Samma tanke finns redan hos Ireneus, död 200, när han skriver:

» När han (Jesus, min anm.) visade sina lärjungar hur de skulle frambara offer av sin skapelse – inte som om han behövde det utan för att de själva inte skulle vara utan frukt – tog han ett bröd, som kommer från skapelsen, tackade och sade: »Detta är min kropp.» Likaså förklarade han att kalken, som kommer av den skapelse som vi tillhör,

är hans blod, och han lärde att det är det nya förbundets nya offer. Det är det offer som kyrkan har tagit emot från apostlarna och i hela världen frambär som ett förstlingsoffer till Gud som ger oss föda.»⁵²

Brödet och vinet representerar skapelsen/kosmos. Det är en symbolik som går som en röd tråd genom kyrkans historia och förstärks av kyrkobyggnadens kosmologiska struktur och konst. Eller skall man säga att allt manifesterar samma grundmotiv, som tar sig vitt skilda uttryck?

Limatexten formulerar det så här.

»Bröd och vin, frukter av jorden och mänskligt arbete, frambäres till Fadern i tro och tacksägelse. Nattvarden blir sålunda till ett tecken för vad världen en gång skall bli: ett offer och en lovsång till Skaparen.»⁵³

Kan man inte säga samma sak om Växjö domkyrkoförsamling som om andra församlingar, att de kan ses som tecken på vad världen en gång skall bli: ett offer och en lovsång till Skaparen, en universell gemenskap i Kristi kropp, ett rättfärdighetens, kärlekens och fridens rike i den helige Ande.⁵⁴ Växjö domkyrka har en sådan kosmosymbolik, som medverkar till att tolka församlingens syn på sig själv som en del av skapelsen.

Dopet – vägen in i församlingen

Enligt klassisk teologi och kyrklig praxis är dopet ingången in i församlingens och kyrkans gemenskap,⁵⁵ så också i Svenska kyrkan. »Genom dopet föder han oss till nytt liv, *för oss in i sin kyrka* och ett liv i förening med honom»⁵⁶ För att uttrycka detta i Växjö domkyrka är dopplatsen placerad vid den klassiska ingången till kyrkan i sydväst. Dopet är porten in i kyrkan som gemenskap och konstituerar kyrkotillhörigheten..

Har då dopet liksom eukaristin en kosmologisk struktur? I Limatexten står det:

»Som framgår av vissa teologiska traditioner, betecknar bruket av vatten, med alla dess positiva associationer till liv och välsignelse, kontinuiteten mellan den gamla och den nya skapelsen och uppenbarar så dopets betydelse inte bara för människorna utan för *hela kosmos*.

Samtidigt representerar bruket av vatten en rening av *skapelsen*,

en död från det som är negativt och nedbrytande i världen: De som döpes in i Kristi kropp göres delaktiga i en förnyad tillvaro.»⁵⁷

Kristusföreningen genom dopet leder till att människan inlemmas i den nya skapelsen:

»den som är i Kristus är alltså en ny skapelse, det gamla är förbi, något nytt har kommit» 2 Kor. 5:17.

Dopplatsen i Växjö domkyrka är en skulptur av Göran Wärff, 1995. Den gestaltar och aktualiserar Jesu dop i Jordanfloden med Johannes döparen på ena sidan och St. Sigfrid på den andra sidan. Mellan dem anar man Jesus fötter i Jordan. Dopskålen är formad som en båt (ark). Sigfrid förde enligt traditionen dopet och tron till Växjöbygden och grundade kyrkan och staden. Johannes och Sigfrid är kyrkans skyddspatroner. På fondväggen rinner paradisloderna från Livets källa i paradiset ned i Jordanfloden. Skulpturen kröns av himlen innesluten i en Jahvesol från vilken den Helige Ande i form av en luftström och en duva sänker sig ned över dopkandidaten.

Dopplatsens skulptur förmedlar den kosmologiska strukturen genom att paradisloderna rinner åt de fyra väderstrecken. De är en bild för kosmos. En annan sådan symbolik är de fyra elementen. Stenarna representerar jorden, floderna är vattnet, ljuset är elden samt himlen och luftströmmen luften. Ormen som Jesu fötter trampar på under vattnet representerar underjorden; stenarna, floderna, etc. uttrycker jorden; solen, etc. förmedlar det himmelska planet i den tre delade kosmosmodellen. Dopskulpturen i Växjö domkyrka ger dopet en scenografi, som förstärker dopets kosmologiska struktur. Liturgin och konsten inspirerar och berikar varandra.

Vem får vara med?

Man kan se kyrkorummet som ett rum avskilt för gudstjänster i Svenska kyrkans handboks ordning. Vilka får då vara med? Man kan betrakta kyrkan som ett heligt symboliskt mikrokosmos, som i sig skall rymma allt i den goda skapelsen. Vilka får då vara med?

Domkyrkan har ca 175 000 besök per år. Besökarna har naturligtvis olika förväntningar på sina besök. I församlingen önskar vi att alla skall känna sig välkomna och att de förnimmer att kyrkorummet är ett heligt

rum. Enligt min mening finns det många olika slags böner och lovsånger till Skaparen, som inte är gudstjänster i handbokens mening. Det är musik, konst, drama, dans, etc. Ett starkt kyrkorum tål mycket. Det har Växjö domkyrka visat att hon gör. Därför finns det en frikostig praxis för upplåtelse från kyrkorådets sida, tillstyrkt av domprosten och anställda.

Är kyrkorummet däremot svagt kan dess integritet ifrågasättas.

En bred men värdig verksamhet utanför gudstjänstområdet i snäv mening kan vidga församlingsmedvetandet på ett hälsosamt sätt. Det försöker vi göra i Växjö domkyrka och så förstärka medvetandet om att skapelsen och församlingen hör ihop i förtvivlans förbön och i den jublande lovsången om än ibland av annat slag än den etablerade. Då hjälper oss tolkningen av kyrkan som ett heligt symboliskt mikrokosmos.

Summary

That church building as an expression of theology is the fundamental idea of this article. The building is the House of God, while simultaneously being the meeting place of the congregation. The House of God is the choir with the altar, the pulpit and other symbols of God's presence. The meeting place of the congregation is the nave where the faithful gather to partake in the liturgy and meet 'the Other'. The divisions of the temple of Jerusalem between the Forecourt, the Holy and the Holy of Holies are still present in Växjö Cathedral.

A short presentation is given here of the various images of Bertil Vallien's glass altarpiece from 2002. Its fundamental role is to enhance the choir as a liturgical manifestation of heaven. Further, the nave is interpreted as the symbolic re-enactment of the earth, and the western part of the Cathedral, with its ancient burial ground, is understood as a manifestation of the underworld. Göran Wärff's 'Baptismal Spring', located in the south-west, is the starting point of the via sacra that is extended up the nave and eventually terminates in the east – the choir and the Eucharist.

The floorplan of the Cathedral resembles a cross – a formalisation of the Tree of Life, the human body, the body of Christ and the four cardinal points. The roots of the Tree of Life go deep into the underworld, the trunk stands firmly on the ground and its foliage embraces heaven. This tri-partite division is manifested vertically from the tombs beneath the floor to the

arches. The orientation of the Cathedral from west to east, bears witness to a similar message.

This architectural concept – in its various forms – expresses the idea that the congregation is composed of three distinct groups: the church dormant, the church militant and the church triumphant. This article concludes by discussing how this tri-partite division is reflected in the liturgy of the Church of Sweden.

Trans. Erik Sidenvall

NOTER

1 Toman, R, Gotik, Köln 2000, s 13.

2 Petri, L, 1571 års Kyrkoordning, Lund 1971, s 110.

3 ibm

4 En historisk översikt om denna diskussion se Hellström, J A, »Heligt rum och allmänligt hus» I Kyrka och universitet, Stockholm 1987, s 135.

5 Larsson, L O, Växjö genom 1000 år, Stockholm 1991, s 124.

6 a a. s 217 f.

7 Kyrkoordningen, Stockholm 1999, s 101 ff.

8 Larsson, L O, Växjö genom 1000 år, Stockholm 1991, s 214.

9 a a s 19 ff.

10 Kyrkoordningen 1999, s 101.

11 Den svenska kyrkohandboken, 1986, Stockholm 1987, s 139.

12 Martling, C H, Liturgik, Stockholm 1996, s 31.

13 Eliade, M, Heligt och profant, Stockholm 1968, s 42. De heliga tecknens hemlighet, Stockholm 1991, s 217.

14 Om detta har konstnären Bertil Wallien berättat vid offentliga visningar i domkyrkan. Se även Unger, J, Lindqvist, G, Fiat Lux – Ljus blir till, Stockholm 2002.

15 Anamnesis är ett aktualiserande av, ett närvarandegörande av Guds gärning i historien. Guds gärning uppfattas inte bara som något som hör historien till utan den har en förblivande verkningskraft. Den verkningskraften förnyas av den helige Ande, som kommer efter Guds löfte, när den anropas. Jfr Dop, nattvard ämbete, Uppsala 1983, s 27 ff.

16 Mer om konstens funktioner i kyrkorummet i Unger, J, »Kyrkorummet – Guds hus eller församlingens sal,» i Levande rum eller museum? Mitt i församlingen 2001:3, Uppsala 2002, s 40ff.

17 Lindgren, M, Att lära och pryda, Stockholm 1983.

18 Enligt semantiken har språket olika funktioner: informativa, expressiva, interrogativa, preskriptiva och performativa. Med performativ funktion avses att när man uttalar vissa ord så konstitueras ett faktum, en verklighet. »Härmed förklarar jag sammanträdet öppnat.» Med dessa ord konstitueras en grupp till en beslutande församling. »Härmed förklarar jag sammanträdet avslutat.» Med dessa ord och ett klubbslag är församlingen upplöst. »Anna Elisabet, jag döper dig ...» Med dessa ord och vattenbegjutning bildas ett religiöst faktum. Flickan blir kristen och tillhör kyrkan. På en liknande sätt menar jag att konst och musik kan ha en performativ funktion.

19 Wilson-Dickson, A, Musik i kristen tradition, Stockholm 1996, s 53.

20 a.a.s 63.

21 von Wright, C H, Tanke och förkunnelse, Lund 1964, s 139.

22 a.a.s 162.

23 Wilson-Dickson 1996, s 28, 150.

24 a.a.s 24 ff.

25 Larsson, R, Jubilate, Stockholm 1984, s 13.

26 Larsson, L O 1991, s 34.

27 Senn F C, Christian Liturgy, Minneapolis 1997, s 22.

28 Wilson-Dickson, 1996, s 150.

29 Unger, J, Guds boning – från Betel till Betlehem, Stockholm 2001, s 44.

30 Eusebios, Kyrkohistoria, Skellefteå 1995, s 316 ff.

31 Josefus, Antiquitates Judaicae III 7,7.

32 Eliade 1968, s 40.

33 Abel, U, Ikonen, Värnamo 1989, s 78.

34 Eliade 1968, s 42.

35 a.a.s 42 f.

36 Hård af Segerstad, U, Nya kyrkor i Skandinavien, Stockholm 1962, s 15.

37 Eusebios 1995, s 328.

38 Svenskt patristiskt bibliotek, band I, Skellefteå 1998, s 40.

39 a a s 41.

40 a.a.s 36. Den kallas Baseleiosliturgin efter kyrkofadern Baseleios (död 379), men anses vara äldre.

- 41 Melanchthon, F, Augsburgska bekännelsens apologi, Svenska kyrkans bekännelseskriter, Stockholm 1957, s 268. Bexell, O, Liturgins teologi hos U L Ullman, Stockholm 1987, s 114 ff., Martling, C H, Liturgik, Stockholm 1996, s 12.
- 42 Den svenska kyrkohandboken 1988, s 140 ff. Detta är en stående formulering i 12 av 13 alternativ.
- 43 a.a.s 142.
- 44 a.a.s 151.
- 45 a.a.s 145.
- 46 a.a.s 153.
- 47 Den svenska evangelieboken, Stockholm 2003, s 738.
- 48 Den svenska kyrkohandboken 1988, s 153.
- 49 Se agenda för Människan och skapelsen i Växjö domkyrka.
- 50 Dop, nattvard, ämbete, Uppsala 1983, s 26, 31, 33.
- 51 a.a.s 26.
- 52 »Adversus haereses» IV 17: 5, Svenskt patristiskt bibliotek, band I, Skellefteå 1998, s 79 f.
- 53 Dop, nattvard, ämbete 1983, s 27.
- 54 a.a.s 27.
- 55 a.a.s 15.
- 56 Den svenska kyrkohandboken 1988, s 167 (kursiv här).
- 57 Dop, nattvard, ämbete 1983, s 22.